

САД ВІДПЛИВАЄ

САД ВІДПЛИВАЄ

Іда Фінк

З польської переклала
Наталка Римська

Львів
Видавництво Старого Лева
2021

УДК 821.162.1-31
Ф 59

Copyright © С 1987 by Ida Fink
Translated from the Polish language: SKRAWEK CZASU

Іда Фінк

Сад відпливає [Текст] : коротка проза / Іда Фінк; переклад з пол.
Наталки Римської. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. – 320 с.

ISBN 978-617-679-953-5

Оповідання Іди Фінк – історія за історією, розповідь за розповіддю – немовби розгортають перед читачем звичайність і буденність зла й добра. У книжці не знайдемо слова Голокост – бо це окреслення з'явилося щойно після війни. Авторка повертається в той час, коли ще не було мови, здатної назвати те, що відбувається.

Тексти Іди Фінк можна читати як хроніку знищення єврейського світу її рідного Збаража й околиць. «Написані пошепки», ці оповідання повертають жертвам Шоа імена й індивідуальні, неповторні людські риси. Тому творчість письменниці – важливе джерело знання про історію наших міст і містечок. Мінімалізм і гранична точність розповіді переростає в універсальний запис людського досвіду в мезових ситуаціях, коли доводиться вибирати між життям та смертю.

УДК 821.162.1-31

Перекладачка висловлює вдячність Колегії Перекладачів та Інституту Книжки у Кракові за стипендійну підтримку у 2016 році, а також Василю Расевичу і Тетяні Федорів за історичні консультації.

© Іда Фінк, текст, 1987
© Наталка Римська, переклад, 2021
© Назар Яремчук, обкладинка, 2021
© Видавництво Старого Лева,
українське видання, 2021

ISBN 978-617-679-953-5

Усі права застережено

Кінець

Усе ще стояли на балконі, хоч була вже глибока ніч і небагато годин відділяло нас від світання. Унизу бігла темна порожня вулиця, дерева у сквері скидалися на чорні скуйовджені чуприни. Знову було тихо, занадто тихо після того. Часом дзеленчав нічний трамвай, що проїжджав середмістя, м'яко мчало авто. Ніч була задущлива, одна з тих літніх ночей, коли й листок не поворухнеться, а розжарений за день асфальт парує теплим подихом.

Пересунув долоню по залізному балконному поруччі й торкнувся руки дівчини. Її долоня була холодна, скоцюрбленими пальцями захищала своє нутро.

— Бачиш, — сказав. — Нічого не було.

Не дивилася на нього, дивилася понад дахами міста, у густу темряву, та відчула, що й він наслухає. Говорив: «Нічого не було», — і слухав.

— Не бійся, можемо спокійно піти спати.

І ще раз повторив:

— Нічого не було.

— Не боюся, — відповіла голосно, зі злістю, та слова втекли вниз вулицею, як дрібні поспішні кроки. — І я не

дитина, не говори до мене як до немовляти. І не бреш. Я ж бачу, що слухаєш.

— Коли ж ти справді моя дитина, — засміявся, — моя кохана маленька дитина...

— Чого мене нервуєш? І так прецінь... — обірвала на половині речення.

До них долинув шум, спершу далекий, потім уже виразний і близький. Та це була вантажівка.

— Пам'ятаєш, коли це почалося? — спитала, коли знову повернулася тиша. Мала виразний високий голос. Хлопець примружив очі, подумав: кохаю її, не хочу, щоб боялася.

— Скажи, — наполягала на своєму, — пам'ятаєш?

— Пам'ятаю. Можу навіть заспівати ту хвилину. Тільки знаєш, як то в мене з голосом.

— Не жартуй зараз. Це важлива ніч.

Обняв її рукою, відчув, що вона тремтить:

— Мила, ніч важлива, бо наша...

Перехопив у темряві сердитий погляд: не хотіла жартів, відштовхувала ніжність.

— Пам'ятаю, — погодився швидко, і та хвилина відразу обізвалася в ньому мелодією.

Пам'ятав якнай докладніше: смичкові сходили в піано, торуючи шлях солістові, це були перші такти ларгето, яке він так любив. Власне тоді вловив слабе дзигчання, що долиняло з міста. Так мовби саранча надлітала здалеку. Може, навіть не саранча, просто густе тремоло смичків, що виростало у форте, щораз ближче, і заповідало бурю. Оркестр, який знову перейняв партію фортепіано, заговорив стишеним голосом, а юрмою слухачів мовби повіяв

вітер — усі обернулися в напрямку, звідки тепер уже йшла голосна і брутальна хвиля гуркоту. Вловив момент вагання в піаніста, побачив його долоні, що атакували німу клавіатуру. Не було чутно ані звуку інструменту, ані звуку оркестру. Прилеглою до парку вулицею гуркотіли танки, скрекотали гусениці. Буря перевалила, затихла, відійшла. Знову була тиша, піано повним шепотом добігло до останніх рядів, де ми обоє сиділи.

— Пам'ятаю, — прошепотіла дівчина (ніколи не зверталася до нього «Пйотре», тільки здрібнено: «Пйотрусю»), — Пйотре, подумай... три місяці щастя... так мало...

У першу хвилю не зрозумів, що вона говорить про них, а коли зрозумів і хотів відповісти, слова застрягли в горлі.

— А ти далі... Нічого не було! Пощо? Ховати голову в пісок? Питають одні одних тижнями: буде? Усі знають, що буде, що вже дуже близько...

Та здобувся на спокій:

— Дитино, говориш дурниці, ти схвильована. Подивися, ціле місто спить, світла скрізь згашені. Це сонне місто — найліпший доказ, що нічого не сталося...

Наперекір його словам темрява озвалася глухим дуднінням. Підняли голови і слухали. Це була та сама зловорожа музика, яка тоді в парку так переможно домінувала над Шопеном. Вулицями міста їхала артилерія. Сяйнуло світло, у вікнах обізвалися голоси. Дівчина подивилася хлопцеві в обличчя.

— Ходімо, — сказала.

Увійшла до кімнати і щільно зачинила балконні двері, так наче вони могли їх захистити від усіх недобрих справ тієї ночі.

— Пам'ятаєш, коли я прийшла сюди вперше? — спитала відразу й зупинилася посеред кімнати, розглядаючись довкола. Пйотр відчув холод у всьому тілі. Чи вона мимовільно повторює той вечір? Тоді також убігла дрібними кроками, зупинилася, роззирнулася навсібіч... — Пам'ятаєш? Був березень, мокрий березень, уже танув сніг. Ти малював усе в зелених барвах. І в кімнаті було як у траві.

Вже згадувала! Вже поверталася в минуле! Хотів сказати: «Не кажи — було, не кажи — малював. Кажи — є, малюєш».

— А ти грала Баха, — сказав.

— А я грала Баха, — повторила й додала: — Так мені шкода, що це вже кінець.

— Припини! — крикнув. — Як можеш? Нічого не закінчується, ми є разом, ми будемо разом. Завжди. Заспокойся, дитино. Зараз зроблю тобі каву.

Руки йому тремтіли. У дзеркалі побачив бліде, не своє обличчя.

Дівчина говорила:

— Навіщо обманювати? Це кінець. Кінець молодості, кінець любові, твоїх картин, моєї музики. Ми були дуже щасливі, та не треба обманювати. Чи не ліпше сказати собі: ми мали тільки три місяці великого щастя? Правда?

Перехопила його погляд, прочитала відповідь. Його обличчя застигло від болю, біле як крейда.

Розбудило її тонке дрижання шиб. Рвучко сіла, цілком прокинувшись, усього свідомо. У кімнаті панував півморок, квадрати вікон сіріли. Чекала. Через кілька хвилин

почула тяжкий глухий гуркіт. Можна було подумати, що земля зітхнула. Шиби знову розпочали свою тонку мелодію, та її заглушив новий вибух. Глянула на годинник. Майже четверта. Обережно, щоб не розбудити сонного хлопця, відсунулася і обіперлася об стіну. Дивилася на нього. Лежав беззахисний, як дитина, і, як дитина, несвідомий зла, яке розпочалося. Бачила його смагляве тіло, гострий хижий профіль молодого обличчя. Легенько провела рукою по його волоссі.

— Спи, — прошепотіла ще.

Нахилилася й так залишилася, похилена над ним, обєрігаючи останні хвилини спокійного сну. Світанок дозрів, і встало сонце. Уже п'ятнадцять хвилин тривала війна.

Відрізок часу

Хочу розповісти відрізок часу, міряного не місяцями. Давно хотіла розповісти той час, і не так, як зроблю це зараз, не лише один відрізок. Хотіла, та не могла, не вміла, боялася також, що цей інший час (цей інший, міряний уже місяцями й роками), що наклався верствою літ на той, сплющив його і знищив у мені, та ні: коли нині порпалася на звалищі пам'яті, знайшла його свіжим, не діткнутим забуттям. Той час міряний не місяцями, а словом — хто ж говорив: «Це було в чудовому місяці травні», *im wunderschönen Monat Mai** — говорили: «Це було після першої акції», або після другої, або перед третьою; ми мали інші міри часу, ми інші, завжди інші, завжди з познакою інакшості, яка одних уганяла в гординю, а інших у смирення, ми інші, які з рації своєї інакшості знову були приречені, як колись уже в історії, не раз, не два, знову були приречені в тому часі, міряному не місяцями, не сходом і заходом сонця,

* «*Im wunderschönen Monat Mai*» (нім.) — пісня композитора Роберта Шумана на текст Гайнріха Гайне («В чудовім місяці травні...») (Тут і далі — примітки перекладачки).